

PL
Z-10
(1,90)

PL Z-10(1,90)

Program zasadniczej szkoły zawodowej : historia / Ministerstwo Edukacji
Narodowej. - Wyd. 1. - Warszawa : Wydawn. Szkol. i Ped., 1990. - 13 S.

Einheitssacht.: Lehrplan <Polska> / Geschichte / 1990

Berufsgrundschule

ISBN 83-02-04579-9

93/3179 ; 2000/3083

MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ

**PROGRAM
ZASADNICZEJ SZKOŁY ZAWODOWEJ**

HISTORIA

WARSZAWA 1990
WYDAWNICTWA SZKOLNE I PEDAGOGICZNE

Program zatwierdzony do realizacji w klasach I—II zasadniczych szkół zawodowych od roku szkolnego 1990/91 zarządzeniem ministra edukacji narodowej z dnia 22 marca 1990 r. (Dz. Urz. MEN Nr 3 z 1990 r., poz. 13).

Nr programu: DK04-4016-13/90

**Georg-Eckert-Institut
für internationale
Schulbuchforschung
Braunschweig
-Schulbuchbibliothek -**

2000/3083

ISBN 83-02-04579-9

© Copyright by
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Warszawa 1990

Warszawa 1990
Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne
Wydanie pierwsze. Nakład 8000+25 egzemplarzy
Ark. wyd. 1,0; ark. druk. 1,0
Zam. nr 5876/348, MEN-„17”
Druk: Zakłady Graficzne im. KEN w Bydgoszczy

PL

Z - 10
(1,90)

UWAGI WSTĘPNE

Mamy budować nowy ład w Polsce, ład, który sprzyja postawom twórczym i poczuciu odpowiedzialności. Jednym z warunków, by to osiągnąć, jest budowanie takiej szkoły, w której i nauczyciel, i uczeń mogą pracować w sposób twórczy i odpowiedzialny.

Nie można w tej chwili zmienić sytuacji materialnej szkół; nie można w tak krótkim czasie opracować nowych podręczników, ale można i trzeba zacząć budować szkołę bardziej racjonalną, bardziej niż dotychczas przyjazną i dla nauczyciela, i dla ucznia.

Jedną z dróg prowadzących do tego celu jest ograniczenie zakresu obowiązujących treści programowych. Nie chodzi tu o zmniejszenie wysiłku ucznia, ale o to, by wysiłek ten stał się racjonalny, i twórczy.

Nauczyciele i pracownicy nadzoru pedagogicznego, a także rodzice i uczniowie zgodnie stwierdzali, że programy w dotychczasowym kształcie były nie do zrealizowania, że ich przeładowanie, nadmiernie encyklopedyczny charakter prowadziły z jednej strony do nadmiernego przeciążenia uczniów, z drugiej zaś do nauczania bardzo powierzchownego. Pośpieszna tzw. realizacja programu zastępowała rzeczywiste, pogłębione nauczanie i uczenie się.

Dlatego też Ministerstwo Edukacji Narodowej uznało za niezbędne dokonanie doraźnych zmian w programach nauczania przedmiotów ogólnokształcących.

Nowe, zmienione programy zawierają mniejszy niż dotychczas zakres treści i tylko ten zakres powinien być traktowany jako obowiązkowy. Wymaga to oczywiście, by nauczyciel umiejętnie dostosował do tych treści korzystanie przez ucznia z niezmienionego podręcznika. Trzeba wskazać uczniowi, które z partii podręcznika zawierają informacje obowiązujące, które należy traktować jako uzupełniające lub w ogóle pominąć.

Ograniczenie programu ma na celu uwolnienie tak nauczyciela, jak i ucznia od ciągłego pośpiechu, będącego często źródłem stresów, a także nie sprzyjającego kształcącemu charakterowi nauczania.

Oczywiście same zmiany programowe nie spowodują realizacji tych celów, najwięcej zależy od nauczyciela — jego trudu i inwencji. Ale może odciążony program choć trochę ułatwi nauczycielowi pracę, stworzy większe możliwości.

by spokojniej i prawdziwiej rozwijać zainteresowania poznawcze, rozumienie zjawisk i kształtowanie twórczego myślenia.

Podsumowując zwracam uwagę na następujące sprawy:

1. Materiał nauczania zawiera treści programowe, które należy traktować jako obowiązkowe, ale od nauczyciela zależy stopień uszczegółowienia realizacji poszczególnych tematów. Niektóre z nich można realizować w formie krótkiej informacyjnej wzmianki.
2. Kolejność realizacji działów i haseł, wymiar czasu przeznaczony na poszczególne tematy zależy od decyzji nauczyciela (i jego interpretacji treści programu).
3. Dobór form i metod pracy dydaktycznej zależy od nauczyciela, który dostosowuje je do potrzeb zespołu klasowego, wyposażenia szkoły, warunków organizacyjnych, a także własnych predyspozycji pedagogicznych. Głównym kryterium doboru form i metod pracy dydaktycznej powinna być możliwość efektywnej i skutecznej realizacji określonych programem celów kształcenia.
4. Podstawowym dokumentem organizującym pracę nauczyciela jest program nauczania. Podręcznik natomiast jest środkiem dydaktycznym pomocniczym tak dla nauczyciela, jak i ucznia, a nie wyłącznym i obowiązującym źródłem informacji.

Sprawom realizacji zmian programowych należy poświęcić posiedzenie rad pedagogicznych i ich komisji przedmiotowych.

Pracownicy nadzoru pedagogicznego oraz metodycy powinni wspólnie z nauczycielami szukać dróg takiego wykorzystania zmniejszenia zakresu materiału informacyjnego, by zapewnić lepsze warunki dla rozwoju każdego z uczniów.

CELE KSZTAŁCENIA

Zadaniem historii w zasadniczej szkole zawodowej jest:

- pogłębienie posiadanej przez uczniów wiedzy w zakresie wybranych zagadnień z dziejów państwa i społeczeństwa polskiego na tle wydarzeń z historii powszechnej;
- rozwijanie umiejętności wyjaśniania genezy współczesnych stosunków społeczno-gospodarczych;
- kształtowanie racjonalnego poglądu na miejsce Polski w świecie oraz stosunki między państwami i narodami;
- rozwijanie zainteresowań historycznych uczniów poprzez:
poznanie dziejów najbliższego otoczenia — miejscowości, regionu, kształtowanie nawyków korzystania z różnych źródeł wiedzy, w tym środków masowego przekazu.

Nauczanie historii powinno pomagać w ugruntowaniu miłości do ojczyzny, przygotowaniu uczniów do działalności politycznej i społecznej.

MATERIAŁ NAUCZANIA

KLASA I (1 godzina tygodniowo)

1. Polska pierwszych Piastów i jej sąsiedzi (2 godziny)

Europa we wczesnym średniowieczu. Terytorium Mieszka I, Bolesława Chrobrego, organizacja państwa, wprowadzenie chrześcijaństwa, Polska a Cesarstwo. Zabytki sztuki preromańskiej i romańskiej w Polsce.

2. Polska w okresie rozbicia dzielnicowego (1 godzina)

Rządy Bolesława Krzywoustego, podział dzielnicowy i jego następstwa. Zagrożenie zewnętrzne — Tatarzy, sprowadzenie Krzyżaków; Malbork siedzibą Zakonu; inne zamki krzyżackie.

3. Polska za ostatnich Piastów (2 godziny)

Połączenie ziem polskich, koronacja królewska, wojna z Krzyżakami (1331). Państwo Kazimierza Wielkiego i jego terytorium. Sytuacja międzynarodowa Polski pod koniec panowania Piastów. Nowe kierunki polityki zagranicznej. Rozwój wewnętrzny kraju; lokacje miast i wsi, przywileje miejskie, obronność kraju, oświata i kultura.

4. Społeczeństwo średniowieczne (2 godziny)

Ideale i horyzonty myślowe człowieka średniowiecza. Więzy państwowe, wyznaniowe, stanowe i lokalne.

Kościół i duchowieństwo, jego rola w życiu kraju; klasztory benedyktyńskie, nowe zakony.

Dwór i zamek, rycerstwo i możnowładztwo. Obyczaj rycerski. Miasto średniowieczne, zabytki świeckie i sakralne sztuki gotyckiej w Polsce, organizacja miejska na przykładzie Krakowa lub innego miasta. Uniwersytety.

Wies średniowieczna, samorząd wiejski, zmiany w organizacji pracy.

5. Jagiellonowie na tronie polskim (3 godziny)

Unia Polski z Litwą, chrystianizacja Litwy.

Konflikty z Krzyżakami, Grunwald, wojna trzynastoletnia, sekularyzacja Zakonu.

Powstanie folwarku, organizacja produkcji folwarcznej, zmiana organizacji i warunków życia chłopów, spław wiślany.

Kształtowanie się Rzeczypospolitej szlacheckiej, przywileje stanowe, powstanie sejmu.

Unia lubelska, miejsce Polski w Europie w drugiej połowie XVI w.

6. Renesans we Włoszech i w Polsce (2 godziny)

Koncepcja człowieka i świata. Najwybitniejsi przedstawiciele włoskiego renesansu. Wpływ renesansu włoskiego na kulturę polską. Złoty wiek kultury polskiej. Dwór i miasto renesansowe, np. Zamość, Kraków, Tarnów, Jarosław. Najbliższy obiekt renesansowy.

7. Odkrycia geograficzne (1 godzina)

Zasięg terytorialny. Wpływ odkryć geograficznych na życie ludzi Odrodzenia.

8. Reformacja na Zachodzie i w Polsce (1 godzina)

Główne kierunki reformacji w Europie zachodniej i w Polsce. Polskie tradycje tolerancji wyznaniowej.

9. Państwo i społeczeństwo Rzeczypospolitej w XVI i XVII wieku (2 godziny)

Stan szlachecki, jego struktura, rola polityczna w dobie wolnych elekcji, funkcjonowanie sejmu w epoce Wazów, liberum veto. Miasto i wieś w XVI i XVII w. Sztuka baroku w Polsce: budowle sakralne i świeckie, dwór magnacki, miasto.

10. Sukcesy i niepowodzenia oręża polskiego w XVI i XVII wieku (2 godziny)

(Wybór i pogłębienie tematyki w zależności od zainteresowań zespołu uczniowskiego).

Organizacja armii i technika wojenna.

Sylwetki i działalność wybitnych wodzów: Stefan Batory (wojny z Moskwą), Jan Karol Chodkiewicz (Kircholm, Chocim), Stanisław Żółkiewski (Kłuszyn, Cecora), Stefan Czarniecki (wojna „szarpana”), Jan III Sobieski (Chocim, Wiedeń).

Wojny i ich bilans. Zniszczenia i straty terytorialne kraju.

11. Polska w czasach saskich (1 godzina)

Ingerencja państw ościennych w sprawy polskie. Sytuacja wewnętrzna kraju, rola magnaterii. Kultura epoki saskiej.

12. Przewrót umysłowy na Zachodzie i w Polsce w XVIII wieku (2 godziny)

Idee oświecenia, najwybitniejsi przedstawiciele w Europie. Rozwój oświaty w Polsce. Stanisław August Poniatowski jako mecenas sztuki.

13. Społeczeństwo polskie w dobie Sejmu Czteroletniego. Walka o ustawę majową i niepodległość Rzeczypospolitej (3 godziny)

Warszawa w XVIII wieku i jej społeczeństwo. Postawy obywatelskie. Sejm Czteroletni. Uchwalenie Konstytucji 3 Maja.

Konfederacja targowicka i II rozbiór Polski.

Powstanie kościuszkowskie; przywódcy, zasięg powstania, Uniwersał polaniecki. Trzeci rozbiór Polski. Polacy wobec utraty niepodległości.

14. Rewolucja francuska (1 godzina)

Spółeczeństwo francuskie w przededniu rewolucji, absolutyzm królewski. Stany Generalne. Zburzenie Bastylii, Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela. Obalenie monarchii i ogłoszenie republiki. Rządy jakobinów. Ocena rewolucji, jej trwałe osiągnięcia i koszty.

15. Napoleon i Europa (2 godziny)

Rola Napoleona w Europie. Legiony polskie i ich udział w walkach rewolucji francuskiej. Sprawa polska w polityce Napoleona. Utworzenie Księstwa Warszawskiego, jego ustroj. Polacy w służbie Napoleona. Książę J. Ponia-towski. Przemiany w społeczeństwie polskim doby Księstwa Warszawskiego. Znaczenie Księstwa w procesie kształtowania narodu polskiego.

KLASA II (2 godziny tygodniowo)

1. Sprawa polska na kongresie wiedeńskim. Królestwo Polskie (1 godzina)

Powstanie Królestwa Polskiego i Rzeczypospolitej Krakowskiej. Konstytucja Królestwa. Próby przewycięzenia zacofania gospodarczego. Oświata, wojsko, tajne związki.

2. Walki zbrojne Polaków o niepodległość w latach 1830—1864 (4 godziny)

Powstanie Listopadowe, Polacy w walkach Wiosny Ludów. Powstanie Styczniowe. Znaczenie powstań. Mój region w dobie powstań.

3. Naród w kraju i na emigracji. Walka o polskość w latach 1830—1914 (2 godziny)

Rola emigracji politycznych w życiu kraju. Przywódcy i kierunki Wielkiej Emigracji. Działalność Kościoła. Walka o polskość w życiu publicznym i szkolnictwie. Praca organiczna. Różnice w sytuacji Polaków w trzech zaborach w II połowie XIX w.

4. Kształtowanie się społeczeństwa przemysłowego (2 godziny)

Początki kapitalizmu przemysłowego, przewrót techniczny i rozwój produkcji fabrycznej. Urbanizacja, rozwój komunikacji i transportu. Twórcy ideologii proletariatu. Początki działalności Marksa i Engelsa. Manifest Komunistyczny. I Międzynarodówka.

5. Rozwój gospodarczy ziem polskich i przemiany społeczne w drugiej połowie XIX wieku (2 godziny)

Wież po uwłaszczeniu, różnice między zaborami. Emigracja zarobkowa. Postęp techniczny w rolnictwie i przetwórstwie rolnym. Ziemiaństwo. Kształtowanie się inteligencji.

Warszawa, Łódź, Górny Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie — podobieństwa i różnice między ośrodkami przemysłowymi, struktura społeczna i narodowościowa.

20. Ziemie polskie w czasie II wojny światowej (6 godzin)

Podział ziem Rzeczypospolitej Polskiej. Polityka władz radzieckich na terytoriach przyłączonych do ZSRR. Założenia polityki hitlerowskiej i ich realizacja na ziemiach wcielonych do Rzeszy oraz w Generalnym Gubernatorstwie. Warunki życia ludności cywilnej i jeńców wojennych w okresie wojny. Martyrologia społeczeństwa polskiego. Zagłada Żydów. Rząd polski na emigracji. Działalność W. Sikorskiego.

Państwo podziemne: pion cywilny i wojskowy. Ugrupowania polityczne i podległe im organizacje zbrojne. Działalność komunistów polskich w ZSRR i w kraju. Utworzenie PPR.

Polska walcząca: formy, organizacje, zasięg działań, ich liczebność.

Udział młodzieży w walce, tajne nauczanie. Okupacja i ruch oporu w moim regionie.

Krystalizowanie się koncepcji przyszłej Polski i ośrodków władzy. Krajowa Rada Narodowa, Rada Jedności Narodowej. Manifest PKWN i jego ogłoszenie. Akcja „Burza” na kresach Rzeczypospolitej. Powstanie Warszawskie, aspekty polityczne, wojskowe i moralne. Losy ludności cywilnej, jej wysiedlenie.

Ofensywa styczniowa. Wyzwolenie ziem polskich. Zakończenie II wojny światowej. Udział Armii Radzieckiej i I Armii Wojska Polskiego w wyzwalnieniu kraju. Losy twoich bliskich w czasie wojny.

21. Kształtowanie powojennego świata (2 godziny)

Sprawa polska na konferencjach międzynarodowych. Powstanie ONZ. Postanowienia konferencji poczdamskiej wobec Niemiec. Proces norymberski. Rola wielkich mocarstw w kształtowaniu nowego układu sił w świecie. Plan Marshalla. Polityczny podział Europy i świata. Państwa niemieckie. Układy wojskowe i gospodarcze.

22. Przemiany polityczne w Polsce po II wojnie światowej (2 godziny)

Zmiany terytorialne. Układ sił politycznych w wyzwolonym kraju. Polityczna i zbrojna walka o władzę: likwidacja państwa podziemnego i legalnej opozycji.

Unifikacja partii politycznych i organizacji młodzieżowych. Powstanie PZPR. Zmiany w kierownictwie partii i rządu; ich międzynarodowe uwarunkowania. Polska wersja stalinizmu. Walka z Kościołem.

23. Sytuacja polityczna w latach 1956—1970 (1 godzina)

Polski październik 1956 r. Postawa społeczeństwa. Zmiany w polityce partii. Władysław Gomułka I sekretarzem. Procesy demokratyzacji i ich zahamowanie. Środowiska intelektualne i młodzież wobec polityki władz. Marzec 1968; postawy różnych grup społecznych i zawodowych. Narastanie kryzysu społeczno-gospodarczego. Grudzień 1970 na Wybrzeżu.

24. Gospodarka Polski 1945—1970 (2 godziny)

Zniszczenia wojenne i trudności odbudowy. Migracje ludności. Integracja

i zagospodarowanie Ziemi Zachodnich i Północnych. Reformy społeczno-gospodarcze i ich skutki. Plan trzyletni. Plan sześćoletni i jego koszty społeczne. Rola przemysłu ciężkiego i zbrojeniowego; próby kolektywizacji.

Nowa polityka rolna Gomułki. Stagnacja gospodarki w latach sześćdziesiątych. Narastanie nowego kryzysu.

25. Polska po Grudniu (2 godziny)

Zmiany w kierownictwie partii i rządu. Edward Gierek I sekretarzem PZPR. „Otwarcie na Zachód”. Nieracjonalne wykorzystanie kredytów zachodnich i błędne decyzje gospodarcze.

Pierwsze przejawy kryzysu społecznego: protest robotniczy w Radomiu i Ursusie, 1976 r. Powstanie opozycji: KOR, KPN. Polak — papieżem.

Narastanie kryzysu systemowego: sierpień 1980 r. Umowy społeczne. Powstanie NSZZ „Solidarność” i jej rejestracja. Wojciech Jaruzelski premierem i I sekretarzem. Narastanie tendencji konfrontacyjnych. Wprowadzenie stanu wojennego 13 XII 1981 r. i jego następstwa. Społeczeństwo wobec stanu wojennego. Próby reform gospodarczych. Zniesienie stanu wojennego 22 VII 1983 r.

27. Społeczeństwo Polski Ludowej (1 godzina)

Zmiany w strukturze narodowościowej i klasowej. Urbanizacja kraju i awans klasy robotniczej. Przemiany na wsi. Kształtowanie się nowej inteligencji. Postawy młodzieży; perspektywy jej awansu. Upowszechnienie oświaty. Kultura masowa. Czynniki hamujące rozwój oświaty i kultury.

UMIĘTNOŚCI

Doskonalenie samodzielnej pracy uczniów z podręcznikiem. Samodzielne sporządzanie notatek z podręcznika i wykładu nauczyciela. Doskonalenie umiejętności posługiwania się mapą i interpretacji ilustracji. Korzystanie z łatwych publikacji popularnonaukowych, encyklopedii i słowników. Kształtowanie umiejętności krytycznego wykorzystywania informacji dotyczących przeszłości dostarczanych przez prasę, radio, telewizję, film. Dostrzeganie i rozumienie najistotniejszych związków i zależności pomiędzy zjawiskami gospodarczymi, politycznymi, społecznymi i kulturalnymi.

Znajomość dat: 966, 1000, 1025, 1138, 1226, 1241, 1320, 1370, 1385, 1410, 1444, 1454—1466, 1505, 1525, 1569, 1648, 1655—1660, 1683, 1772, 1789, 1788—1792, 3 V 1791, 1793, 1794, 1795, 1807, 1809, 1815, 29 XI 1830, 1848, 22 I 1863, 1864, 1871, 1905—1907, 1914, 11 XI 1918, 1920, 1921, 12 V 1926, 1929—1933, 1935, 1 IX 1939, 17 IX 1939, 1941, 1942, 1944, 1 VIII—2 X 1944, 22 VII 1944, 9 V 1945, 28 VI 1945, 1 IX 1947, 15 XII 1948, 1950—1955, VII 1952, VI 1956, X 1956, III 1968, XII 1970, VI 1976, VII—VIII 1980, 13 XII 1981, 22 VII 1983.

UWAGI ZWIĄZANE Z REALIZACJĄ PROGRAMU

Program historii realizowany w zasadniczej szkole zawodowej w latach 1986—1990 uznano za interesujący, ale zbyt trudny dla uczniów tego typu szkół. Dlatego też powrócono, zgodnie z życzeniami nauczycieli, do poprzednio obowiązującego programu, który w praktyce był możliwy do realizacji w zasadniczych szkołach zawodowych. Przedstawiony program jest adaptacją programu napisanego przez Annę Mączkową i Zofię Teresę Kozłowską, podpisanego do druku 29 VI 1981 (Nr PH-2-5310-5/81).

Zachowując dotychczasową konstrukcję doboru i układu materiału dokonano zmian w treściach, które mają na celu zmniejszenie obciążenia uczniów i pozostawienie nauczycielowi więcej czasu na usystematyzowanie i utrwalenie wiedzy. Istotnym i ważnym elementem treści programowych, w których nie czyniono żadnych skrótów, jest wiedza o ustroju i funkcjonowaniu ciał przedstawicielskich.

Zakres chronologiczny programu klasy I obejmuje dzieje od wczesnego średniowiecza do czasów napoleońskich, a klasy II od kongresu wiedeńskiego do współczesności.

Uwzględniając trudności pracy nauczyciela historii starano się zachować chronologię wydarzeń i pewną ciągłość procesu historycznego, grupując w miarę możliwości materiał w bloki tematyczne. Treści te trzeba przedstawiać w sposób obrazowy, z przewagą konkretności nad abstrakcją, na pierwszy plan wydobijając opisy postaci historycznych, co zapewne zwiększy zainteresowanie uczniów przedmiotem.

Świadomie dokonano drastycznej selekcji materiału rzeczowego, zwłaszcza w odniesieniu do dziejów politycznych Polski przed- i porozbiorowej, na korzyść historii społecznej, kultury duchowej i materialnej oraz elementów historii pracy ludzkiej. Powtarzające się w programie przekrojowe ujęcia dziejów społecznych (np. społeczeństwo średniowieczne, społeczeństwo baroku, społeczeństwo II Rzeczypospolitej), pozwalają ukazać zmienność form życia, podobieństwa i różnice egzystencji w różnych okresach, zaś prezentacja wzorców osobowych wybitnych jednostek powinna wzbudzić szacunek dla tradycji narodowej i kształtować postawy obywatelskie.

W programie szeroko uwzględniono historię regionalną. Historia najbliższej ojczyzny, jaką jest region; miasto, osada — najlepiej i najbardziej wyraziście przemawia zarówno do dziecka, jak i do młodego lub dojrzałego człowieka. Dzieje i obraz regionu — możliwe do ogarnięcia w miarę całościowego — kształcą emocjonalną więź z ojczyzną przez wytworzenie głębokiego przywiązania do tej najmniejszej, najbliższej wspólnoty, jaką jest region. Poszukiwanie źródeł lokalnych, zbieranie pamiątek wśród najbliższego i nieco dalszego otoczenia, przeprowadzanie wywiadów wśród krewnych, znajomych, bardziej i mniej znanych ludzi z najbliższego regionu, miejscowości, okolicy — mogą obudzić głębsze zainteresowania historią. Zwiedzanie najbliższych okolic, współpraca z muzeum regionalnym, próba stworzenia izby tradycji szkoły (w miejsce izby pamięci), mogą ożywić umysły nie tylko uczniów, ale i ich rodziców, często nie uznawanych za twórców kultury.

Program ma charakter ramowy. Dotyczy to doboru treści szczegółowych. Na przykład przy omawianiu tematu: *Odrodzenie państwa polskiego po I wojnie* można skrótowo przedstawić problem kształtowania granic Rzeczypospolitej, koncentrując się (w zależności od regionu, w jakim znajduje się szkoła) na powstaniach śląskich, sprawie Gdańska bądź innych kwestiach żywiej interesujących uczniów z danego terenu. Wobec zróżnicowania poziomu szkół i zespołów uczniowskich nauczyciel musi mieć swobodę selekcji materiału, powinien realizować program zgodnie z własną oceną możliwości klasy.

Przy omawianiu dziejów Polski piastowskiej należy uwydatnić rozwój wewnętrzny państwa od czasów jego powstania do rządów Kazimierza Wielkiego. Konieczne jest porównanie granic i sytuacji międzynarodowej Polski za pierwszych i ostatnich Piastów. Temat: *Spoleczeństwo średniowieczne* trzeba w miarę możliwości konkretyzować (np. omawiając życie duchowieństwa na podstawie dziejów jednego klasztoru). Benedyktyni w Tyńcu czy cystersi w Oliwie mogą służyć jako przykład kulturowej roli klasztorów. Lekcja: *Sukcesy i niepowodzenia oręża polskiego w XVI i XVII wieku* wymaga szerszego komentarza. Organizacja armii i technika wojenna powinna być potraktowana fakultatywnie — w zespołach uczniowskich interesujących się tą problematyką. Lekcję tę warto przeprowadzić w muzeum lub używając zestawu środków wizualnych. Nie należy omawiać kolejno wojen XVII w.; można je uporządkować chronologicznie za pomocą tabeli bądź też omówić niektóre w zależności od położenia szkoły (np. wojnę ze Szwecją 1626—1929 — na Pomorzu Gdańskim). Temat ten powinien stać się okazją do prezentacji wybitnych dowódców, a także do przedstawienia wpływu działań wojennych na losy kraju i jego mieszkańców. Nie wolno zatem pominąć tematu syntetyzującego: *Bilans wojen*.

W temacie: *Spoleczeństwo polskie w dobie Sejmu Czteroletniego* należy ukazać aktywną postawę różnych grup społeczeństwa wobec potrzeby naprawy Rzeczypospolitej. Omawiając walki zbrojne Polaków o niepodległość warto zwrócić uwagę na życie ludności w dobie powstań, formy patriotycznej twórczości artystycznej służące propagandzie powstańczej, np. pieśni powstania listopadowego, biżuteria żelazna z lat żałoby narodowej (lata 60. XIX w.). Wg proponowanego układu omawiać można tematy: nurty polityczne, geneza i cha-

rakter działań konspiracyjnych i militarnych, wodzowie, ich taktyka, główne bitwy, szanse Polaków. Słowo, muzyka i obraz w walce powstańczej.

Rola emigracji politycznych w życiu kraju nie powinna sprowadzać się do omawiania programów politycznych różnych ugrupowań. Należy jedynie przedstawić główne kierunki emigracji (w sensie geograficznym), najwybitniejszych działaczy politycznych i twórców literackich.

W zagadnieniu: *Kształtowanie granic Polski po I wojnie* zakres omawianej tematyki i stopień uszczegółowienia można uzależnić od regionu, w którym znajduje się szkoła.

Dzieje społeczeństwa polskiego w czasie II wojny należy omawiać w miarę możliwości na podstawie historii regionu, uwzględniając losy najbliższego otoczenia ucznia.

Realizację tematu: *Twój region...* powinno się traktować jako obowiązkowy, uwzględniając jednak tematykę i specyfikę regionalną. Na przykład hasło: *Twój region w dobie powstań narodowych* musi mieć w szkołach różnych części Polski rozmaite rozłożenie akcentów. I tak, powstanie listopadowe będzie się omawiać szerzej w rejonie Warszawy, a powstanie styczniowe — na Podlasiu i na Kielecczyźnie. Nauczyciele ziemi krakowskiej na tej samej lekcji omówią powstanie roku 1846 (nie zapominając kilka lekcji wcześniej zwrócić uwagi na miejscowości związane z powstaniem kościuszkowskim). Wiosna Ludów skonkretyzuje się przede wszystkim w Wielkopolsce.

Na realizację omówionych wyżej treści programowych przewiduje się w klasie I — 27 godzin (9 godzin pozostaje do dyspozycji nauczyciela), zaś w klasie II — 52 godziny (20 godzin do dyspozycji nauczyciela). Zagospodarowanie tego czasu pozostawia się inicjatywie i pomysłowości nauczyciela, który dostosuje pogłębienie wybranych treści programowych do możliwości i potrzeb konkretnego zespołu uczniowskiego.

Programowa autonomia nauczyciela, jego twórcza inwencja nie może powodować przeciążenia ucznia koniecznością zapamiętywania dodatkowych treści szczegółowych.

Zwraca się uwagę, że obowiązkiem nauczyciela jest realizacja programu, a nie treści podręcznika, który w stosunku do programu powinien zachować swój pomocniczy charakter.

PROPONOWANE TEMATY POWTÓRZENIOWE

1. Rozwój terytorialny Polski za Piastów i Jagiellonów.
2. Demokracja szlachecka i formy jej realizacji.
3. Próby reform i walka o naprawę Rzeczypospolitej.
4. Społeczeństwo polskie doby rozbiorów i jego walka o niepodległość.
5. Europa i Polska w II połowie XIX wieku.
6. Osiągnięcia i słabości II Rzeczypospolitej.
7. Powojenna historia miasta i regionu.
8. Europa i Polska po II wojnie światowej.

ISBN 83-02-04579-9

